

Kristlik perekond ja perekonnaväärtuste ideoloogia

Anne Kull

Juba mõnda aega on nii Euroopas kui ka kogu ülejäanud maailmas möllanud ägedad vaidlused perekonnaväärtuste ümber. Süüdistatakse moderniseerumist¹ ja globaliseerumist, naiste „ülearust“ haridust, konspiratsiooniteooriaidki jagub. Konservatiivsed (mõnikord religioossed, aga mitte ilmtingimata) kultuurivaatlejad väidavad, et liberaalid, sotsiaaldemokraadid, humanistid, feministid, multikultuursuse eestkõnelejad, kahtlased intellektuaalid jne. on ühendanud jõud, et hävitada Lääne demokraatia alustala, kristlik perekond². Teised võivad küsida, kas Lääs (või kristlus) hävitab islamiriikide perekonda. Või hoopis vastupidi: tugevad islami, hinduismi jne. perekonnatraditsioonid on ohuks Lääne vabameelsematele ja egalitaarsematele kooselupraktikatele. Religioonide sees võidakse vaielda ka selle üle, kas abieluga peab kaasnema seks või kas perekonda peavad kuuluma lapsed, ja pidada muidugi lõputuid dispuute lahutuse üle. Kas lahutust võivad algatada naised, kas abielu tühistamine on samaväärne lahutusega (nt. roomakatoliikluses)? Kuidas või kas naiste õigusi tagatakse? Miks mõned religioossed traditsioonid, mis praktiseerisid polügaamiat, sellest mingil hetkel loobusid (nt. judaism)? Kas abielu on takistuseks kõrgematele

vaimsetele püüdlustele? Muidugi võivad perekonnad reaalses ohus olla sõdade, üleujutuste, näljahädade, tsunamide ja muudel sotsiaalsetel või looduslikel põhjustel. Siiski tuleb küsida, kas tugev perekond tähendab ainult sellist perekonda, milles võrdväärsust ei tunnustata ja kus naiste õigused (ning sageli ka elu ja tervis) pole kaitstud.

Religioossed konservatiivid väidavad, et (multi)kultuurilise anarhia vastu saab ainult piibellike moraalinouetega, iseäranis selles osas, mis puudutab perekonda. Ent perekond on väärtus ka neile, kes loevad end progressiivseteks või liberaalseteks – ja nemadki võivad viidata piiblile või Jeesusele, ajaloolis-kriitilisele lugemisele, tõlgendamisele ja paljule muule. Ajaloolisi ja filosoofilisi-teoloogilisi perekonna või soolisuse käsitlusi, piibli hermeneutika pikka ajalugu, ajaloolis-kriitilist meetodit ja muud aga ei panda ühiskonnas lihtsalt tähele, eriti mitte sotsiaalmeedia kirglikes debattides. Sekulaarsed humanistid on väitnud, et religioosete traditsioonidega ei tuleks üldse arvestada. Siiski ei saa minu arvates perekonna ja seksuaalsuse käsitlemisel alahinnata religioonide mõjuvõimu ja neid tuleb kaasata lisaks paljudele teadustele (nagu õigusteadus, meditsiin, majandus, sotsioloogia, psühholoogia, närviteadused, seksuoloogia jne.) kultuurilise töö juures, mida perekonna mõtestamiseks ja reguleerimiseks teha on tarvis.

Kust tuleb kristlik perekond? Kuidas seda saab seostada piibliga, täpsemalt Naatsareti Jeesusega? Mida tähendavad perekonnaväärtused? Kuidas perekond, religioon ja sugu üldse seotud on?

Vastus ei ole lihtne. Näib, et Ameerikas 1970ndatel teravnunud konflikt meeste ja naiste rollide üle ja selle seostamine religiooniga on jõudnud ka Eestisse. Ometigi „perekonnaväärtused“ pole neutraalne termin ja selle sidumine traditsiooniga (olgu või kristlikuga) on eksitav. Grupid, nagu SAPTK³ Eestis või USAs Moral Majority⁴, Focus on the Family⁵ jmt., väidavad,

et nende peremudel on piibellik. Ometigi pole nende sõnavõttudes peaaegu mitte midagi ühist tegelike tekstidega ja ajaloolist Jeest võiks iseloomustada pigem „perekonnavastasena“. Perekonnaväärtuste ideoloogia on täiesti ebaajalooline ideoloogia.

Toon mõned näited selle kohta, kuidas perekonna definitsioon ja vorm on kahe aastatuhande jooksul muutunud, kuidas kristluse suhe perekonnaga on kogu aeg olnud ambivalentne ja kuidas ka seda suhet toetavad ideoloogiad on muutunud.

Perekonnad pole kunagi olnud täpselt ühesugused. Sõna „perekond“ katab mitmesuguseid eristatavaid sotsiaalseid, majanduslikke ja juriidilisi suhteid sugulaste ja mittesugulaste vahel ning sugulaste ja riigi/ühiskonna vahel laiemalt. Kõige igapäevasemas vestluseski sõltub kontekstist, mida oodatakse vastuseks küsimusele „Kuidas Su perel läheb?“. Vastuses võidakse rääkida vanematest, lastest, onudest-tädidest, poolõdedest-vendadest, nende lastest või lastelastest, tööst või koolist või lapsehoidjatest jne.

Kristlusel kui religioonil on olnud ambivalentne suhe perekonnaga. Ristiusu ajaloos on kaua aega valitsenud negatiivne suhtumine seksuaalsusse, mida on aktsepteeritud vaid abielu raames ja laste saamise eesmärgil. Ideaaliks on peetud aga abielutust ja lastetust. Kristlus tekkis 1. sajandil m.a.j. juudi sektina hellenistlikus Rooma keisririigis. Seetõttu peab kristluse mõistmiseks ja esimeste kristlaste eluolu tundmiseks teadma nii muistsete heebrealaste kui ka kreeklaste ja roomlaste tavaid. Perekond ja religioon olid tihedalt seotud nii ühes kui ka teises.

Vanas testamendis on mitmesuguseid perekonnavorme, aga ükski neist ei vasta tänapäevasele tuumperekonnale. Uus testament ei esita üht normatiivset mudelit ning on pigemini vastu abielule kui sellisele. Varakristlik perekond oli sarnane oma eellastega, s.t. Kreeka-Rooma ja juudi kultuuris levinud perekonnavormidega. Ent uus liikumine pidi end ka eristama muust kultuurist ja üheks selleks erinevuseks saigi

perekonnavastasus. Antiikaja perekond ei sarnanenud millegi poolest tänase perekonnaga. *Familia*, perekond, oli ühest küljest koos elav seltskond, kellel oli ühine majapidamine, tootmine ja tarbimine. Teisest küljest oli perekond vere- ja abielusidemete kaudu seotud võrgustik *domus*. N.-ö. tuumperekond oli nende kahe reaalsuse lõikumispunkt, mitte eraldiseisev sotsiaalne üksus.

Esimese sajandi Rooma linnades viitas *familia* inimestele ja asjadele, kes olid majapidamise meessoost juhi (vanima mehe) *paterfamilias*'e kontrolli all. Sinna kuulusid kõigepealt tema orjad, ka endised orjad, kes jätkasid teenimist majapidamises, samuti koduloomad, maa, majad. Täiskasvanud lapsed jäid *paterfamilias*'e võimu alla (*patria potestas*) kuni surmani, kui just *paterfamilias* ei vabastanud neid, siis said nad *sui iuris* (omaenda seaduse alla, iseseisvaks). Abielus tütreid võisid olla üle antud abikaasa võimu alla, aga kui seda ei tehtud, siis jäid nad isa võimu alla (olid abielus *sine manu*) või said iseseisvuse (*sui iuris*). Vastavalt võis laste ema olla endiselt oma isa võimu all, aga ta võis olla ka iseseisev. S.t. perekond – kes sellesse kuulus ja kes mitte – oli tunduvalt keerukam. Perekonna teine tähendus jooksis veresidemeid, isaliini (sugulusvõrgustik *domus*) pidi. Rooma ühiskond hoolitses isaliini suguluse säilimise eest. Seetõttu võis olla vaja naisi vahetada, et sigitada legitiimseid poegi. Mida aeg edasi, seda enam tehti seda ilma kaasavarata, mille traditsioonilisel töö naine perekonda. Abielludes *sine manu*, jäi naisele alles tema kaasavara (s.t. see jäi tema isa perekonda), mis andis ka teatud kindlustunde lahutuse puhul (Treggiari 1991).

Rooma perekond oli mures ka vereliini puhutuse pärast. Seetõttu oli illegitiimne abielluda või lapsi saada võõramaalasega. Orjad ei saanud abielulepingut sõlmida, senaatorid ei tohtinud orje vabastada ja seejärel nendega abielluda, seetõttu ei saanud orjade lapsed kuuluda suguvõsa isaliini. Jõuka pere last kasvatasid tegelikult orjad, nende hulk võis ulatuda sadadesse

või isegi tuhandetesse. Lapse ema oli ideaaljuhul oma lapse arenguga kursis, ent last imetas ja õpetas orjast amm või teenija, sageli kasvas laps üles koos orjade lastega. Kui poisslaps sai suuremaks, siis anti ta üle jällegi orjast õpetajale ja saadeti kooli õppima avalikku kõnepidamist, mis oli kõige olulisem oskus. Tüdruklastele õpetati enne abiellumist veidike lugemist ja majapidamisoskusi. Abielluti väga noorelt, teismelisena, tihti peale võis mees olla tüdrukust kaks korda vanem ning isa valis tütrele abikaasa oma sõprade või poliitiliste liitlaste seast.

Rooma eliit abiellus ja lahutas sageli, vastavalt muutuvatele liitlussuhetele ja ka seetõttu, et oli tarvis legitiimset järeltulijat. Võidi ka adopteerida liitlaste majapidamistest noori täiskasvanuid, selleks et saada sobilikke pärijaid. Perekond võis koosneda kasuomadest, kasuvendadest ja kasuõdedest ja teistest pool-sugulastest. Orjad tegid ära vajalikud tööd ja tegelesid kaubavahetuse või ostmise-müümisega. Keskmise jõukusega Rooma kodanikud püüdsid võimalust mööda imiteerida eliiti. Orjad elasid oma peremehele kuuluvas hoones, kus privaatsust ei olnud. Vabad ja vaesed elasid omamoodi korterelamutes, kus oli koht magamiseks (aga mitte privaatset kööki või tualetti). Vabad vaesed ei saanud lubada endale arvukalt lapsi, lapsi hüljati sageli või anti üle orjakaupmeestele (mis ei tähenda, et vanemad ei armastanud oma lapsi).

Antiikaja juudi perekonda (*beth* – heebrea k. 'majapidamine, koda') on vähem uuritud. Carol Meyers on arheoloogilistele uuringutele tuginedes kirjeldanud juudi talupoegade elu umbes 1000 aastat e.m.a. Külas võis elada 50–80 inimest (5–6 majapidamist/perekonda), ümbritsevatel maadel kasvatati vilja ja loomi. Majapidamised olid patrilokaalsed ning laste suremus oli suur. Abielu oli endogaamne (soovitavalt sugulasega, onu-tädipojaga). Kõige olulisem oli perekonna maa alalhoidmine, maad müüdi äärmise häda korral, tavaliselt võlgade katteks. Tööriistu ja muid vahendeid jagati teatud määral ja põldudel töötati pikki tunde. Linnas

elav rikka juudi perekond ei erinenud oluliselt rikkast roomlasest (orjapidamine oli tavaline, aga lapsi ei hüljatud ja polügaamia oli lubatud, vähemalt aristokraatiale). Juudi seadus lubas meestel kergesti lahutust algatada, aga naistel mitte (erinevalt Rooma õigusest). Lahutust ei kiidetud heaks, ent kui naine sai lahutustunnistuse (eeldusel, et ta ei olnud abielu rikkunud), võis ta uuesti abielluda (Meyers 1997).

Muistsete heebrealaste perekonda iseloomustasid ranged endogaamia ja eksogaamia reeglid, kosjasobitus (legitiimsete järeltulijate saamiseks), kaasavara ja kingitused perekondadevaheliste suhete tugevdamiseks, hoiatused välismaalasest naise eest. Ideaalne naine oli Õpetussõnade 31 järgi kompetentne majapidajanna, kelle hoole all oli toidu ja riiete tootmine, samuti pidi naine olema jumalakartlik. Lapsevanemad peavad harima ja õpetama oma lapsi Jumala ja rahva lepingu asjus. Hilisemal ajal sõlmiti abieluleping, mis sätestas ka kaasavara. Aleksander Suure vallutused (4. sajandil e.m.a.) tõid juudid otseselt kontakti hellenistliku maailmaga. Tavaliselt jäid juudid elama maale, kuigi Jeruusalemm ja mõned teised linnad kasvasid. Sel ajal elas suur osa heebrealastest diasporaas (väljaspool Iisraeli), mistõttu pidid nad arvestama nii kohalike elanike tavade ja kui ka oma identiteeti säilitama. Juudid eristusidki oma naabritest mitmete kommete tõttu: ümberlõikamine, toitumiseeskirjade järgimine ja hingamispäeva pühitsemine.

Hellenistlikud filosoofilised ideed said omaseks ka juutidele ja leidsid endale koha tarkuskirjanduses, mis rõhutas kombekust, vooruslikkust, vanemate austamist, seksuaalset mõõdukust. Piibellikud puhtusreeglid (toidu- ja seksuaalsuspiirangud) olid mõnes aspektis analoogsed kreeka askeetliku distsipliini ja kõlbelse tarkusega ja sellisena tõlgendas neid ka juudi filosoof Alexandria Philon.

Sel perioodil kujunesid mitmesugust laadi juudi kogukonnad (kuna puudus keskne autoriteet), mõned olid avatud ka mittejuutide (nn.

jumalakartlike) osalemisele kogukonna elus. Teised püüdsid elada võimalikult pühakirja järgides ja määratlesid kuuluvuse piire rangemalt, nt. Qumrani kogukond, keda tuntakse Sur-numere kirjarullide kaudu, pidas end Jumala poolt väljavalituks ja elas rangete reeglite järgi. Mõned sellest kogukonnast olid küll abielus, ent seksuaalsusest sooviti hoiduda. Samuti olid rangete reeglitega nn. terapeutid Egiptuses, kuhu eraldi elavana võisid kuuluda nii mehed kui ka naised, kes pühendusid mõtlusele toora ja filosoofia üle. Naised, kes ühinesid selle kogukonnaga, ei olnud abielus ja neil ei olnud lapsi (kas vanemaalsed või neitsid). 1. sajandi paiku kirjeldas juudi filosoof Philon ideaalset terapeutide kogukonda, kus mehed elasid koos abiellu astumata. Siiski ei tähenda see, et nad polnud kunagi abielus olnud – jutustuse järgi jätsid nad oma varanduse poegadele või tütardele või sõpradele-sugulastele. Terapeutid elasid lihtsalt, kandsid valgeid riideid, söid leiba ja vett, hoidusid lihast, veinist ja magusatest toitudest. Neil ei olnud orje ja nad pidasid pikki paaste. Sellise elu valisid nad tarkusearmastuse tõttu. Sama-laadsed kombesid omistatakse esseenidele (selle vahega, et nende seas ei olnud naisi).⁶

Need filosoofilis-religioosed ja askeetlikud pürgimused ei olnud siiski mitte iga juudi südameasjaks. Üldjoontes sarnanes juudi perekond oma naabrite omaga. Enamik juute elas sagedases kontaktis mitte-juutidega, aga alal hoides oma kogukonna erisusi. Naised abiellusid 15. ja 20. eluaasta vahel (veidi hiljem kui roomlased). Juudi abielule eelnes kihlumine ja lepingu sõlmimine. Näib, et testamentidevahelisel perioodil domineeris monogaamne patriarhaalne perekond, laste kohuseks oli sõna kuulata ja aus hoida perekonna religioosset traditsiooni. Abielu ja lahutus olid reguleeritud paljude seadustega ja peaaegu alati olid lahutuse algatajaks mehed. Seksuaalvahekord toimus soovitatavalt ainult abielus partnerite vahel ja esmaseks eesmärgiks järeltulijad, aga ka himude vaoshoidmiseks, mis muidu võiks viia prostitutsioonile

või abielurikkumisele. Rabiinlikus judaismis, mis tekkis sünaagoides baasil pärast templi hävitamist aastal 70 m.a.j., oli suhe abielusse positiivsem kui samal ajal tekkivas kristluses. Juudi kodul oli keskne koht religioosses elus, naine ja mees said vaid abielus olles täielikuks, vanemaid tuli austada ja nemad omakorda vastutasid religioosse kasvatuse eest. Iganädalane hingamispäev ja muud pühad töid kaasa ühised pidulikud söömaajad. Kui kristlus liikus askeetlikus suunas, siis talmud ja teised juutlikud tekstid võisid kõnelda romantilisest seksuaalsusest võrdlemisi avameelselt, kusjuures tuli arvestada ka naise soovidega. Üldjoontes nähti judaismis abielu positiivsemas valguses kui kristluses või islamis.

Nii Rooma kui ka juudi perekond oli koht, kus kujunes välja inimese religioosne identiteet. Rooma majapidamistes austati kodukoldejumalaid (jumalanna Vesta), penaaite (heaolu- ja toidujumalad), laare (jumalikustatud esivanemad). Juudi perekonnad pühitsesid diasporaas ja pärast templi hävitamist usuliselt pühitsesid kodus. Elurütmi valitses töö ja sabati vaheldumine. Lapsi kasvatati reegleid ja seadusi täitma. Mõlemates kahtlustati, et varasematel aegadel olid lapsed kuulekamad ning naised töökamad ja lojaalsemad. Õpetussõnad esitavad standardjuhtnõõrid perekonnaeluks, nii emal kui isal on kohustus kasvatada lapsi. Hea naine on hea majapidaja, juhendab teenijaid kudumises, võib ka äritehinguid teha, näiteks osta põllumaad. Mehel on avalikud kohustused, nt. juriidiliste otsuste tegemine, sealhulgas kohtumõistmine. Halb naine on virisev ja näaklev. Hoiatatakse välismaalasest naise eest, kes on ohuks seetõttu, et toob kaasa võõraste jumalate teenimise.

Perekonnastane traditsioon oli tuntud mõlemale. Kreeka-Rooma maailmas tunti misogüünlike mõtteavaldusi teemal, et naine on suur koorem mehele, parem üldse mitte abielluda. Filosoofid soovitasid abielutust teistel põhjustel. Künnikud, hulkuvad targad, kes kõnelesid tänavanurkadel, demonstreerisid

oma vabadust ja looduslähedust, magades väljas ja elades annetest või metsast leitud viljadest. Selle eluviisi juurde mõistagi ei kuulunud perekond. Askeetlikke jooni oli ka stoikutel (jaatasid küll meeste ja naiste võrdväärsust) ja platonistidel. Peripateetikud pidasid naisi loomu poolest ja vaimselt puudulikeks, s.t. neid tuli rangelt valvata, eriti seksuaalse moraali osas. Kreeklased (nii Platon kui ka Aristoteles) arvasid, et mehele kõlbab sõbraks ainult mees: sõprus on võimalik vaid võrdsete vahel, aga naised on alamad olen did. Ent ka juudi mees võis tänada Jumalat selle eest, et ta polnud sündinud naiseks.

Uus testament ja Jeesus-liikumine

Sünoptilised evangeeliumid esitavad Jeesus-liikumist peamiselt marginaalsete meeste ja naiste koguna, kes jätsid oma perekonna ja töö, et seltsida Jeesusega. Seda kogukonda nähti uue eskatoloogilise perekonnana, mis eitab loomulikku perekonda. Keegi ei saa olla jünger, kui ta eelistab perekonda Jeesusele.⁷ Isegi isa matmise vajaduse korral laseb Matteus Jeesusel öelda, et surnud matku ise oma surnud.⁸ Selline lugupidamatus šokeeris juudi ühiskonda ja on ilmselt häiriv ka igale tänapäevasele inimesele. Tooma evangeelium kõneleb kodutusest ja ülistab perekonnast lahkumist. Siiski näib, et kõik jüngrid ei loobunud kõigest: Siimon Peetrusel oli maja Kapernaumas, kus Jeesus tervistab Peetruse ämma (naisest juttu ei ole). Peetrusel on ka paat, millega Jeesus läheb teisele poole Galilea järve. Jeesus-liikumine tekitab konflikti perekonna sees: poegade ja isade, emade ja tütarde vahel.⁹ Jeesus eitab ka oma perekonda, õigupoolest vaen pereliikmete vahel on apokalüptiliste hädade ettekuulutus.¹⁰ Jüngritel pole oodata muud kui tagakiusamist ja nende enda pereliikmed reedavad nad.¹¹ Jumalariigis ei ole abielu ja need, kes tahavad olla väärt jumalariiki, ei abiellu.¹² Jeesust ennast nime-

tati Maarja pojaks, s.t. teda ei nimetatud isa nime järgi ehk teisisõnu, tegemist oli illegitiimse pojaga.

Jeesuse mõistujuttude tegevused toimusid tema kaasaegses Palestiinas, kus suured majapidamised paljude orjadega olid tavalised. Jumala suhet inimestega võrreldakse sageli majapidaja (*oikodespotes*) suhtega oma sulaste, orjade ja muude töötajatega. Ent Jeesuse järgijaid kutsutakse mitte matkima neid majapidajaid, vaid pigemini loobuma oma varandusest, andma oma vara vaestele. Jeesuse järgija ei muretse homse päeva pärast¹³ ega võta ka midagi kaasa oma kuulutusreisidele. Mäejutluse järgi on õnnistatud need, kes on vaesed ja näljased (Lk 6:20–26), need, kes toidavad näljaseid, annavad peavarju võõramaalasele, riietavad paljaid, külastavad haigeid ja vange jne. (Mt 25:31–46). Nemad on uus perekond. Jeesuse uues perekonnas võivad ühte lauda istuda nii juudid kui ka sküüdid, kreeklased ja barbarid, vabad ja orjad.

Võimalik, et ilma Pauluseta poleks kristlusest saanud liikumist, mis suhteliselt lühikese ajaga levis kogu Rooma keisririigis. Paulusel tuli alatasa tegelda praktiliste probleemidega kogudustes, mida ta ise või tema kaastöölised olid asutanud. Paulus pöördub oma kirjades koguduste poole sõnaga „vennad“ ja arutleb selle üle, kes on tõelised Aabrahami pojad ja pärivad Jumala töötuse. Uue perekonna liikmed ei ole orjad, vaid vabad inimesed, kes ootavad peatset lõpuaega. Selle uue identiteedi saavad nad ristimisega. Paulus mõõnis, et enamik inimesi vajab abielu, et nad ei asuks seksuaalselt promiskuiteetsele teele. Aga kas ta väärtustas abielu? Selles võib kahelda. Paulus ise ei abiellunud kunagi. Näib, et loomu poolest oli talle omane abielutus ja kuigi Paulus on oma kirjas galaatlastele asetanud mehed ja naised, kreeklased ja juudid ühele pulgale (Gl 3:28), siis nt. esimeses kirjas korintlastele radikaliseerib ta Jeesuse perekonnavaenulikkust pigemini misogüünluse suunas (1Kr 7; 11). Olukorda komplitseerib veel asjaolu, et

seksuaalsus on tihedalt seotud patuga – s.t. kõik kehaga seonduv on takistuseks vaimsele edenemisele.

Kas Paulus saaks olla tänastele perekonnaväärtuste edendajatele rollimudeliks? Paulus ise ei abiellu, ütleb lahti oma suguvõsa ja perekonna traditsioonidest, loob uue perekonna, kiriku, kus ei ole kohta ei bioloogilistele sugulussuhetele ega lastesaamise ja seksuaalsuse või abielu üldisemalt väärtustamisele. Paulus mitte lihtsalt ei kritiseeri vastutustundetut seksuaalset käitumist, vaid leiab, et õigem on pühenduda askeetlikult Jumala teenimisele. Korintose koguduses leidis neid, kes arvasid, et parem on, kui mees ei puuduta naist (1Kr 7) – nii radikaalset suhet sugude vahel Paulus siiski ei soosinud ja soovitas nii mehel kui ka naisel teineteisega arvestada. Paulus ja tema kaastöölised ei olnud abielutuse idee avastajad: nad võisid saada inspiratsiooni nii juudi kui ka hellenistliku kultuuri askeetlikest ja misogüünlikest suundumustest.

Kas eeskujuks saaks tuua Jeesuse enda perekonnaväärtused? Jeesuse ütlused evangeeliumites ei ole kindlasti süstemaatilised arutelud perekonna üle. Ent sellest vähesest, mida on võimalik välja lugeda evangeeliumitest, järeldaks tänapäevane psühholoog või perekonnanõustaja ilmselt, et Jeesuse perekond oli düsfunktsionaalne. Millisena kirjeldaks Jeesuse peresuhteid tänane vaatleja? Jeesus oli kohanemiskustega andekas nooruk, kes tundis, et ta kannab kogu maailma koormat oma õlul. Tal on kõrged kõlbelised nõudmised, ent solvab nii oma vanemaid kui ka õpetajaid, ei sobitu oma kaastlastega, ärritab oma kaasaegseid antisotsiaalse käitumisega, mõnikord on seletamatult pahur, samas liigselt leebe, ajab inimesi segadusse oma krüptiliste lugudega, mis näivad halvustavat ja kritiseerivad ohustatud juudi kogukonna vanemaid ja vaimulikke õpetajaid, ei otsi endale naist, vaid seltsib kahtlase reputatsiooniga naisterahvastega, annab avalikult teada, et ta ei austa juudi seadust; näib, et ta armastab oma ema, ent emal ei ole mingit kontrolli tema provokatiivse käitu-

mise üle; teatab, et ainus mees, kellega tema ema abielus oli, ei ole tema isa jne. (Newman 2001, 151j). Teoloogiliselt on Jeesuse elu ja tegevust nähtud täiusliku allumisena jumalikule Isale. Ent erinevalt juudi traditsioonist pärinevast Iisaki ohverdamise loost, milles isa oli valmis ohverdama poega, keda Jumal säästis viimasel hetkel ja mida on nähtud Jeesuse elu ja surma analoogiana, lõpeb Jeesuse lugu ristilöömise ja ülestõusmisega. On raske näha, kuidas see lugu saaks olla eeskujuks ja praktikas aidata lahendada tänaseid abieluprobleeme.

Kristlusel on olnud raskusi inimkeha positiivse hindamisega ja sellest tulenesid ka probleemid seksuaalsuse, abielu ja perekonnaga. Uue testamendi õpetused on tihtipeale vastuolulised, eriti kui võrrelda neid näiteks islami või judaismiga. Mooses ja Muhammed abieluvad, neil on lapsed, nad elavad kõrge vanuseni ja surevad loomulikku surma. Nii toora (vana testamendi viis Moosese raamatut) kui ka koraan on üheselt abielu poolt, kuigi tunnistatakse ka lahutuse vajadust teatud juhtudel. Perekond on ühemõtteliselt Jumala õnnistus ja seksuaalsus väljapool abielu (olgu monogaamne või polügaamne abielu) on hukka mõistatud. Abielu sümboliseerib lepingut Jumala ja inimeste vahel. Jeesuse karmi ütlust abielulahutuse vastu võib pidada perekonda tsementeerivaks. Teisest küljest tähendas see radikaalset ümbritseva kultuuri (nii juudi kui Kreeka-Rooma) abielu ja lahutust puudutavate kommete eitamist. Otsene juudi seaduse hülgamine tõi kaasa rahvuskaaslaste õigustatud pahameele. Keskendumine individuaalsele päästele on omakorda kõike muud kui perekonna tugevdamise katse ja tõenäoliselt kõlas Jeesuse kaasaegsetele veel hirmutavamana kui tänapäeval, mil perekonna olemasolu enamasti ei ole hädatarvilik ellujäämiseks. Jeesuse „uut perekonda“ tuleb näha pigem radikaalse uuendusena: Jeesuse järgijaks olemine on olulisem kui armastavad ja lojaalsed perekonnasuhted.

Vahetult Jeesusele eelneval ja järgneval ajal oli suhe abielusse ja seksuaalsusesse jäigem kui varasematel sajanditel ning ka Kreeka-Rooma moralistid tundsid hirmu seksuaalse naudingu ees. Epictetus arvas, et abielu ja lapsed on ületamatu takistus tõelise filosoofi teel, Cicero pidas naudingut ja pahet praktiliselt sünonüümideks, Musonius Rufus lubas seksuaalset vahekorda abikaasadele ainult laste sigitamiseks. Philoni ideaalsed mõtisklejad olid abielutud. Vana testament pidas neitsilikkust ja lastetust needuseks või karistuseks, aga Philon pidas seda vajalikuks eelduseks filosoofiks saamisel. Hellenistlikud juudid mõistsid hukka homoseksuaalsuse kui paganliku pahe (Johnson, Jordan 2006, 90–91).

Teiste sõnadega, uus testament ei ehitunud ainult vanale testamendile. Kristlased lugesid oma esimese pühakirja kreeka keelset tõlget septuagintat ümbritseva muutuva kultuuri valgusel. Eriti oluliseks võib aga pidada nelja faktorit kristluse ja abielu keerukas koosseiseteerimisel.

1. Kristluse asutaja, Jeesus, suri noorelt ja abielutult. Tal ei olnud naist ega lapsi. Jeesus ei olnud seksuaalsuse, abielu või perekonna mudeliks. Tema avalik elu sarnanes pigem künniku või prohveti omaga. Ta rändas ringi ja nõudis, et tema jüngrid teeksid sedasama. Evangeeliumite tekstide järgi otsustades olid Jeesuse õpetused nii ebasüsteematilised kui ka radikaalsed.

Positiivsemast küljest, Jeesusele näis meeldivat pulmapidu (Jh 2:1–12), ta kõneleb endast kui peigmehest (Lk 5:34), Jeesus on ka kaugelt rangem lahutuse suhtes kui ükski Kreeka-Rooma või juudi õpetaja, ta innustab naist-meest kokku hoidma, vajadusel ka distantseerudes oma vanematest. Jeesus armastab lapsi (Mk 9:14–29 jm.), Jeesuse isa Joosep on mees, kes säästab tulevase Issanda elu (Mt 1–2), aga tõelise perekonna moodustavad need, kes kuulevad Jumala sõna ja seda peavad (olgu nad sugulased või mitte). Apostlite tegude raamatu järgi ilmneb, et

kristlus levis tervete majapidamiste ristimise kaudu (Ap 10:24–48; 16:14–34). Kristlased said kokku üksteise kodudes, perekonna-peast võis saada ühtlasi ka koguduse juht. Koguduse juhti hinnati ka sellest aspektist, kui hästi ta sai oma peresuhete ja laste kasvatamisega hakkama.

2. Kristlus ei saanud algust mitte prohveti või mõtleja sõnadest ja tegudest, vaid võtmesündmuseks oli Jeesuse surm ja ülestõusmine. Jeesus ei äratatud ellu selleks, et ta saaks jätkata oma maist elu, vaid temast sai Jumala elu ja väe täieõiguslik partner. Püha Vaimu kaudu andis ta inimestele osa sellest samast elust ja väest, „igavese elu“ anni. Ülestõusmine tõelise elu allikana ei toeta selle maailma elu positiivsena nägemist. Esimeste kristlaste jaoks ei avaldunud elu täius mitte keha loomulikes protsessides, vaid surma ja ülestõusmise paradoksis.

3. Esimesed kristlased ootasid innukalt maailma lõppu. Pauluse sõnul on see maailm möödumas ja uus loodu algamas. Jeesuse surm ja ülestõusmine algatas selle uue ajastu, Jeesus on uus inimene, viimane Aadam, keda kristlased peaksid eeskujuna vaatama. Kuidas iganes ka lõpuaega ei mõistetud, igal juhul ei saanud see tähendada abiellumist, ostmist ja müümist (Lk 17:26–30; 1 Kr 7:29–31 jm.).

4. Esimestel kristlastel ei olnud selgepiirilist sotsioloogilist ja kultuurilist määratlust. Kristlik religioon ei kasvanud välja loomulike sugulussuhetega hõimust või rahvusest. Kristlased moodustasid vabatahtliku kogukonna, fiktiivse perekonna, mille piire tuli klaarida nii suhetes juutide kui ka roomlaste-kreeklastega. Pidevalt tuli teha valikuid, milliseid elemente aktsepteerida ja milliseid mitte. Paganlik filosoofia suuresti hüljati (kuigi üsna palju tuli siiski ka

kaasa) ja mitmed Kreeka-Rooma väärtused võeti omaks. Juutlik ümberlõikamine ja rituaalid hüljati, aga alal hoiti seaduse ja prohvetite ideaalid. Kristlus laenas eklektiliselt ümbritsevast pluralistlikust kultuurist ja seega ei ole imekspandav, et tekkivad alustekstid ei ole loogiliselt järjepidevad. Koguduse asutaja oli selle „isa“ ja koguduseliikmed vennad-õed (1Kr), võiks öelda, et kujunes alternatiiv tavalisele perekonnale, mille ideaalid olid alguses egalitaarsemad, ning seega toimusid kriitikana valdavatele juudi ja hellenistlikele peremudelitele.

Aga uus testament esitab ka otsese väljakutse perekonnale. Markuse ja Johannese evangeeliumites võõristab Jeesus oma perekonda, ta ütleb, et tal pole kuhugi oma pead asetada ja sõltub võõraste majapidamiste külalislahkusest. Ta kutsub oma jüngreid radikaalselt perekonda hüljama: nad peavad jätma oma vanemad, abikaasad ja lapsed, selleks et teda järgida (Lk 9:57–62; 14:25–33). Jeesuse järgijad moodustasid fiktiivse sugulusgrupi, perekonna, kes kogunes prohveti ümber: need, kes kuulevad teda, on tema isa ja ema, õde ja vend (Lk 8:15, 19–21; Mk 3:34).

Uus testament tervikuna on märkimisväärselt vähe huvitatud esteetikast, naudingust või erootilisest. Ometi on seksualiseeritud keha probleem ja nii Jeesus kui ka Paulus näivad samastavat iha kiimalisuse ja eriti abielurikumisega. Seksuaalsust lubatakse vastutahtsi monogaamse abielu osana, sellel ei ole mingit rolli tervise või lihtsalt naudinguga. Seks on tõsine asi.

Ka varakiriklik traditsioon nägi perekonda ja eriti seksuaalsust vaimuliku nõrkuse märgina. Ei jäänud aga märkamata, et enamik kristlastest ei ole suuteline täielikuks askeesiks ja nii tuligi leppida n.-ö. kahetasandilise kristlusega: askeetlik abielutu eliit ja abielurahvas. Abielurahvas, kui jälgis hoolsalt abielutu kristlaskonna (s.t.

preestrite, munkade ja piiskoppide) vaimulikke nõuandeid, ei seadnud küll ohtu oma hingeõnustust, ent lakkamatu süütunne jäi siiski tema osaks. Neitsilikkus oli suurem väärtus kui abielu ja mitmes mõttes olid lahutatud või lesed paremas seisus kui õnnelikult abielus olevad inimesed: nad sarnanesid pigem neitsitega ega pidanud oma tähelepanu jagama Jumala ja abikaasa vahel. Askeetlus kodustati ja sai „ortodoksseks“ kristluseks.

4. sajandiks loobuti katsest asendada perekond askeetlike kogukondadega või siis integreerida askeetlus perekonna sisse. Kirik kujundati ümber hierarhiliseks korraks: tsölibaadis eliit (nii mehed kui ka naised) vs. abielurahvas. Ladina kristluses vaieldi tulisel abielu staatuse üle. Ettepaneku, et mõlemad – nii abielu kui ka abielutus – on võrdväärsed, lükkasid tagasi Ambrosius, Hieronymos, Augustinus ja paljud teised teoloogid. Seksuaalvahekord laste saamiseks oli lubatud abielus, aga seda nähti madalama vaimuliku kutsumisena. Tsölibaati peeti kristliku elu normatiivseks väljundiks, kuna ees olid lõpuajad. Ometigi olid praktikas preestritel (ja nii mõnelgi on ka tänapäeval) nii naised kui ka lapsed, ent aja jooksul süvenes surve abielutu preestriseisuse kehtestamiseks. (Ida kristlus ei läinud iialgi seda teed ja ka praegu on abielutus vajalik eeldus piiskoppidele, ent mitte preestritele.) Kuna kirik ei põhinenud bioloogilistel sugulussuhetel, siis võttis sajandeid, enne kui kiriklik laulatus ja abieluteoloogia hakkasid tekkima – esimene teade kiriklikust laulatusest pärineb 4. sajandist m.a.j. ja varaseim säilinud laulatuse tseremoonia liturgia pärineb 7.–8. sajandist.¹⁴

Patristilisel perioodil jätkusid katsed sundida vaimulikke tsölibaati; abielu püüti „kristianiseerida“ ja nunnasid (tsölibaadis naisi) kontrollida. Esialgul soovitati preestritel elada õe ja vennana oma naistega ja naistel oli teatud tunnustatud roll preestri kõrval. Ent see kavatsus oli määratud läbi kukkuma. Järgmiseks sammuks oli abielu keelamine, ent sellelgi plaanil oli nõrk

koht: igapäevane elu nõudis koduabilist, vähesed mehed väljapool kloostrit said hakkama ilma naisteta. 12. sajandi vaimulikkonna reformis kuulutati preestrite naised konkubiinideks ja nende lapsed vallaslasteks, aga sellele vaatamata jätkas enamik maapreestrid kooselu oma naisega.

Abielu kristianiseerimine nõudis mitmesuguseid samme: kirik hakkas nõudma monogaamiat, abielu sakramentaalset mittelahutatavust, germaani abielutavade kohaselt lähisugulaste abielude, polügaamia, lihtsa lahutuse jmt. keelamist. Keskajast peale käis pidev võitlus aristokraatide ja kiriku vahel abielude üle.

Kontroll tsölibaadis naiste (s.t. nunnade) üle oli üks valdkondadest, millega tegeldi (ja mis täielikult ei õnnestunud): õpetamise ja juhtpositsiooni võis saada mõnigi nunn – nunnad pärinesid sageli jõukatest perekondadest ja võisid olla üpriski haritud ja ettevõtlikud.

Protestantlik reformatsioon ja katoliiklik vastureformatsioon

Protestandid ei hüljanud mitte ainult vaimulike tsölibaadi, vaid ka nunna- ja mungaseisuse. Protestantism püüdis ühendada kirikut ja perekonda, rõhutades, et abielu on loodud Jumala poolt ja seda nõutakse kõigilt. Teisest küljest on abielu vajalik selleks, et kontrollida „langenud inimese“ kiimalisi ihasid. Ometi protestandid ka desakramentaliseerisid abielu (taas! – ka esimestel sajanditel ei olnud abielu sakrament) ja seega avasid tee lahutusele.

Sageli on arvatud, et protestantlik reformatsioon 16. sajandil tõi kaasa perekonna tähtsustamise. Reformatsioon tühistas tsölibaadi kui kristliku kutsumise kõrgema versiooni ja eeltingimuse preestriametile. Martin Lutheri enda abielu tuuakse näitena abielule kõrgema staatuse andmisest. Ent ka Luther seostas seksuaalsuse pärispatuga ja pidas loomulikuks meeste ülemvõimu naiste üle. Luther austas oma naist

ja armastas lapsi, pidas seksuaalsust normaalseks ja arvas, et abieluküsimused on riigi, mitte kiriku valdkond. Mitte kõik reformaatorid ei olnud sama meelt ja tuntud on vastuolud rangete kalvinistide ning luterlaste vahel. Siin ei ole koht üksikasjalikeks ajaloolisteks ekskursideks. Mainin vaid, et Luther soovitas bigaamiat Heseneni vürst Philipile, 1531 pooldasid Münsteris anabaptistid innukalt polügüüniat jne. Mis on normaalne või mis on kristlik perekond, ei muutunud reformatsiooniga sugugi ühemõttelisemalt selgemaks. Naiste jaoks aga realistlikud valikud kitsenesid: kui enne oli võimalik vältida abielu kloostrisse astumisega, siis reformeeritud territooriumitel see võimalus niisama hästi kui kadus.

Katoliiklaste poolel püüdis Tridenti kontsiil karmistada tsölibaadi nõuet preestritele ja teisest küljest sulgeda nunnasid rangemalt kloostriterritooriumile. Samuti püüti defineerida keh-tiva ja sakramentaalselt lahutamatu abielu tunnuseid.

Reformatsioon püüdis pereisasid küll vastutavaks teha usuõpetuse eest (ja 18.–19. sajandil pereemasid), ent tänapäeval on nii Euroopas kui ka Ameerikas ja paljudes muudes kohtades perekond sedavõrd sekulariseerunud, et loota võib küll jõulude, ülestõusmispühade ja nelipühade tähistamisele, ent mitte palju enam.

Perekonnaideoloogia intensiivistumine

Perekonnaväärtused ideoloogiana said eriti hoo sisse perioodil pärast Prantsuse revolutsiooni. Üha enam kaotas perekond oma tootmisüksuse funktsioone. Samuti ei olnud perekond enam peamine koht, kus lapsi õpetati või pereliikmeid raviti. Koolid, haiglad, apteegid võtsid need rollid üle. Mil enamik varasemaid perekonna funktsioone nihkus väljapoole kodu, intensiivistus perekonnaideoloogia. 19. sajandil (sõltuvalt maast, kas varem või hiljem) omistati perekonnale päästev funktsioon, kasutades

sõnavara, mida laenati monastilisest või evangelikaalsest keelepruugist, perekonnast sai pelgupaik langenud maailma eest. Ideaalne naine oli segregeeritud oma idealiseeritud koduseinte vahele, oli ingellikult puhas ja abitu olend. Ning ka lapsed muutusid tasapisi süütuteks olenditeks, keda armastav ema kaitses kõige kurja eest. Avalik arvamus hakkas pidama keskklassi peremudelit võimalikuks ja ka soovitavaks töölisperekondadele. Kui see peremudel sai normatiivseks, siis muutusid teistsugused perekonnad kõrvalekalduks. Ent see keskklassi perekonnamudeli ideoloogia varjas õigupoolest igapäevase elu tegelikkust: need kodused naised pidid olema ülimalt töökad ja võimekad majapidajannad, jättes samal ajal mulje, et nad on nõrgad ja õrnad „daamid“.

Keskklassi „norm“ müstifitseeris ka tööliste perekonnaelu, kus väljaspool kodu käisid tööl nii mehed, naised kui ka lapsed. Inglismaa lõbuhimuline aristokraatia ja puritaanlik keskklass erinesid oma perekonnaväärtuste poolest oluliselt. Nagu ka teleseriaalis „Downton Abbey“ võib näha, elasid teenijad samas majas eraldatult, perekonna söömaajad ja muu suhtlus muutus järjest ritualiseeritumaks. Ent sellistes oludes elas siiski tilluke osa Inglismaa elanikest. Euroopa tööliklass abiellus tavaliselt suhteliselt hilja, naised kahekümnendate eluaastate keskpäiku ja mehed veel hiljem. Sageli pidi vanim poeg ootama oma isa surmani, kuni päris talu ja teised õed-vennad kas leidsid endale tööd mujal või jäid isatalusse abielutuks tööliseliseks – sel moel hoiti ära perekonna maa jagamine. Katoliiklaste puhul võis alternatiiviks olla kloostrisse minek. Üksikul naisel oli peaaegu võimatu piisavalt teenida, seetõttu pidi ta jääma sugulaste juurde elama ning lehestunud naine väikeste lastega sattus äärmiselt raskesse olukorda.

Uusaegse polariseeriva naiselikkuse ja mehelikkuse ideaali kujundas kodu ja töö lahutamine. Naisest sai hoolitseja ja mehest sai rahakott. Naist kujutleti seksuaalselt puhtana, füüsiliselt õrnana, emotsionaalse, sõltuva ja armas-

tavana, mees oli füüsiliselt tugev, agressiivne, dominantne ja ratsionaalne. Kodu sai kohaks, kus hoiti alal religioosseid väärtusi, väljaspool kodu valitses skeptitsism ja ratsionalism. Naise ülesandeks oli luua kodus see muinasjutumaa-ilm, kus mehed saavad puhata oma raskest tööst karmis maailmas. Tõelise naiselikkuse ideoloogia mitte ainult ei kodustanud naisi, vaid ka feminiseeris religiooni. Perekond ja eraelu muutusid religiooni sfääriks. Kristlikud vourused olid naiselikud vourused. Viha, konflikt, ratsionaalsus ja kriitiline mõtlemine olid nii ebakristlikud kui ka ebanaiselikud. Maalidel kujutati sinisilmset blondi Jeesust, kelle ümber sagisid õrnad süütu lapsukesed. Enam ei olnud Jeesus karmiilmeline pantokraator või kohtunik, kuningas ega sõdalane. Viktoriaanlikust ajastust pärineb ka idee, et naised on loomu poolest religioossemad kui mehed ja et naiste ülesanne on kasvatada lastes vagadust ning abikaasas ja poegades kõlbelisust. See vaimulik üleolek aga ei tähendanud mitte kuidagi, et naised sobiks avalikku juhirolli, olgu kirikus või ühiskonnas, sest naised olid nõrgad nii füüsiliselt kui ka intellekti poolest. Seksuaalsuhe oli soovitatav ainult laste saamise eesmärgil ja naine ei tohtinud ihaldada naudingut. Keskklassi naisi sotsialiseeriti haige-olemise kultuuri, ja töepoolest 19. sajandi teisel poolel sünnitasidki valged keskklassi naised vähem. Kuna naine oli nõrk ja haiglane, siis oleks haridus tema jaoks liigne pingutus ja naised, kes pingutasid oma aju, s.t. õppisid ja omandasid mingi ameti, muutusid steriilseks ja kaotasid võime saada lapsi (mida tõestas asjaolu, et paljud professionaalsed naised tõesti jäidki üksikuteks) (Ruether 2000, 83–90).

See perekonnamudel varises kokku maailmasõdade, üha kasvava industrialiseerumise, naiste õiguste laienemise, efektiivsete rasedumise hoidumise vahendite kättesaadavusega, ent ideoloogia ei kadunud kuhugi ja tõsteti uuesti esiplaanile konservatiivide poolt 1960ndatel aastatel, perioodil, mida hakati nägema väärtuste lagunemisena, täieliku kaosena, milles „loomu-

lik hierarhia“ oli rünnaku alla sattunud. Samal perioodil kaldusid liberaalid uskuma, et tõeline kogukond, rahu ja õiglus saavad reaalsuseks, et egalitaarsed suhted sugude vahel on võimalikud, et iga laps saab olema soovitud ja armastatud, et seksuaalsus väljendab armastust, milles pole kohta koduvägivallale ja patriarhaalsele domineerimisele. Sellele unistusele andis vastulöögi seitsmekümnendate algusest peale konservatiivne, kristlik parempoolne liikumine, mis mobiliseeris nii uued organisatsioonilised tehnikad kui ka uued kommunikatsiooniviisid otsepostitustest televisiooni ja raadioni. Võitlustandriks sai perekond ja abielu ning sõjariistadeks fundamentalistlik (sõnasõnaline ja valikuline) pühakirja lugemine, pühakirja ilmeksimatus, usk uuestisündinute päästesse ja sekulaarse maailma peatsesse lõppu, õpetusena jätkas võidukäiku kreatsioonism (piibellike loomislugude vastandamine evolutsiooniteooriale). Traditsioonilise kõlbluse ja patriarhaalse perekonna mudeli rõhutamine oli omane nii evangelikaalidele kui ka neokonservatiividele. Nii juutlikke ja kristlikke õpetusi kui ka psühholoogiat, sotsioloogiat ja muid sotsiaalteadusi mõisteti rangelt patriarhaalses võtmes. Traditsioonilised soorolid olevat Jumala käsk ja seadmine.

Lõpetuseks

Kristlus tekkis Kreeka-Rooma ja juudi perekonnatraditsioonis. Nii Rooma kui juudi kultuur seostasid religiooni perekonnaga, ent mõlemad tundsid ka teatud filosoofilisi ja askeetlikke mudeleid, mis eitasid perekonda „kõrgema“ eluvormi nimel. Uue testamendi perekonna eitus paigutub eeskätt eskatoloogiliste ootuste konteksti, ent selle juurde kuulub ka tollaegse perekonna (kui maise võimu) kritiseerimine. Peale selle oli nägemus kirikust kui alternatiivperekonnast iseendast pinges eksisteerivate sotsiaalsete konstruktsioonidega juudi ja Rooma-Kreeka maailmas. Seda püüdsid juba deuteropauliinlikud kirjad tagasi pöörata.

Pauluse kirjad – uue testamendi vanimad kirjutised – on kirjutatud peatse maailmalõpu ootuses. On mõneti ratsionaalne selles meeleseisundis soovitada „jääda nii nagu olete“ – kes on abielus, olgu abielus, kes vallalised, jäägu nii. Hilisemad kirjad (mis ei ole Pauluse kirjutatud) hakkavad juba esitama tol ajal populaarseid majapidamisreegleid, kus naised ja orjad on allutatud majapidajale, peremehele.

Jeesus kõneleb oma jüngritest kui vendadest ja ka Paulus kõneleb õdedest-vendadest, kes täidavad ühise Isa tahet. Markuse evangeeliumis keelab Jeesus lahutuse ühemõtteliselt, Matteuse evangeeliumis lubab abielurikkumise korral. Matteuse evangeeliumis teevad mõned jüngrid end eunuhhideks jumalariigi pärast (abielutud pühendumise tõttu jumalale). See idee puudub teistes evangeeliumites. Abielus jüngrid jätaavad Markuse, Matteuse ja Luuka evangeeliumites oma naise, lapsed, perekonna ja töö ning järgivad Jeesust. Mõnedes kirjakohtades aga käsib Jeesus tagasi minna oma töö ja perekonna juurde. Uus testament ei anna üheselt mõistetavat juhust perekonnaeluks. Jeesuse nõuanded lähtuvad konkreetsest situatsioonist ja jüngriks võis olla nii vallaline kui ka abielus olles. Kui me valime välja mõned ütlused oma perekonnaväärtuste aluseks, siis tegelikult jätame kõrvale osa piibellikust tunnistusest. Mistahes ütlustele me ka oma perekonnamudelit ei rajaks, ikkagi tuleb tunnistada, et täiesti legitiimne on luua teistele ütlustele tuginedes teistsugune mudel. Huvitav tähelepanek pärineb Deirdre Goodilt (2010), kes osutab püha perekonna, s.t. Jeesuse, Maarja ja Joosepi kujutamisele kunstis ja selle mõistmisele evangeeliumitekstide valgusel. Matteuse evangeeliumis ei ole Joosep Jeesuslapse isa. Perekond võib küll püha olla, aga see ei ole isa, ema ja laps. Matteuse sõnastust on mõistetud osutusena Joosepi distantsile Maarjast ja tema lapsest. Teiste sõnadega, Matteuse järgi moodustab „püha perekonna“ üksikema oma lapsega, kellel on kasuisa. Samas Luuka evangeelium kujutab laiendatud perekonda,

mis vastab toleaegeelse arusaamale ja praktikale – perekonda kuuluvad mitmed inimesed, nende seas kindlasti nõod.

Muutuvad ideoloogiad perekonna ja selle väärtuste osas on kodeeritud sõnumid naiste suhtes ja kuidas naised peaks käituma suhtes meestega. Tänaased sõnumid lähtuvad arusaamast, et naised on hālinud oma kohasest rollist perekonnas (sekulaarse ūhiskonna korrumpeeriva mõju tõttu) ja neid tuleb veenda või sundida tagasi sellesse õigesse rolli intensiivse poliitilise ja religioosse propaganda ja seaduste abil.

Propaganda naiste ebavāerika kaitumise ja ūhiskonna hukkamineku osas, mis põhjustab perevāertuste „allakāiku“, põhineb ebaadekvaatsel arusaamal sellest, milliseid rolle naised perekonnas minevikus täitsid ja tēnapāeval tēidavad. Selle vaate jārgi on naised vāhema tēhtsusega ja essentsiaalselt ei sobi naistele mingi avalik roll, neid tuleb tēkestada kuidagiviisi, et nad pūsiksid perekonnavāertuste juures (s.t. tegeleksid majapidamise, laste ja abikaasa eest hoolitsemisega, ka abikaasa seksuaalsete vajaduste rahuldamisega). Naiste palgatōō perekonnavāertuste ideoloogia jārgi on parimal juhul tolereeritud pahe vōi ajutine ebamugavus, mis peaks kaduma koos naiste koduvālise tōō vōimaluste piiramisega.

Religioon ja perekond jāāvad tēnāoliselt mitmel viisil āārmiselt mōjukateks jōududeks meie elus ja ūhiskondades. Mōnes mōttes on religioon ja perekond sarnased ja oma sarnasuse tõttu ka vōistlejad: mōlemad vōivad nōuda tēielikku pūhendumist ning mōlema puhul, kui midagi lāheb vālesti, on tagajārjed eriti valulikud. Mōlemas on vōimalik kuritarvitada vōimupositsiooni ja mōlemas on seda sageli tehtud, mōlemal on ambitsioon mōjutada haridust ja lastekasvatust. Mōlemad peavad selitama oma suhteid sekulaarse riigiga. Kasulik on ōppida tundma, mida on mōeldud nii religiooni kui ka perekonna all eri aegadel ja kust pärinevad ideed, mida me peame ajatuteks, pūhadeks ja muutumatuteks. Abstraktsed reli-

giooni, perekonna vōi vāertuste māaratlused ei ole abiks selles osas, kui me tahame arutleda perekonna vōi religiooni ūle. Seksuaalsus, perekond ja abielu on muutunud kogu aeg ja on muutumas ka praegu. Perekond on muutunud iga kord, kui muutus domineeriv majandussüsteem. Kas need muutused on head, mitte eriti head, halvad vōi katastroofilised ūksikisikule, ūhiskonnale ja maailmale? Kas midagi on vōimalik teha vōi vaja teha selleks, et neid trende suunata? Nendele kūsimustele ei ole ilmselgeid lihtsaid vastuseid, aga me ei saa anda hinnanguid neile muutustele ega ka mōelda tulevikust, kui me ei mōista suurte maailmareligioonide rolli seksuaalsuse, abielu ja perekonna suhete kujundamises minevikus. Tundub ebatēnōoline, et meil on vōimalik arukalt edasi liikuda, kui me ei tunne minevikku. Kōnelemata sellest, et paljud tēnaased konfliktid tulenevad sellest, et inimesed ei tunne omaenda traditsiooni suhtumisi perekonda, seksuaalsusesse ja abielusse.

Esimeste kristlaste peremudel oli radikaalselt konfliktis oma ajastu peretraditsioonidega ning see ei vōtnud arvesse bioloogilisi sugulussidemeid. Selles mōttes on huvitav kūsida, kas tēnane kristlus suudaks sama radikaalse uue perekonna ideega sekulaarset ūhiskonda jahmatada, kas suudaks sama radikaalselt perekonnale uut tēhendust anda, mis ei pōhineks soolisel, varanduslikul, sotsiaalsel hierarhial ega ka mitte ainuūksi veresidemetel?

Artikli valmimist toetas ka Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria tippkeskus).

Märkused

- 1 Moderniseerumist on defineeritud mitmel moel, ent tavaliselt seostatakse seda tehnilise ratsionaalsuse levikuga elu kõigisse sfääridesse, individualismi, lühiaegsete eesmärkidega, urbaniseerumisega, kapitalismiga või siis nagu endises Nõukogude Liidus, riigi ülemvõimuga nii privaatse kui ka ühiskondliku sfääri üle. Enamasti toob moderniseerumine kaasa töö, kooli ja perekonna eraldumise ning religiooni ja perekonna seose nõrgenemise ning riigi suurema rolli laste kasvatamise juures. Moderniseerumisega kaasneb rohkem lahtusid, rohkem sünde väljaspool abielu, hilisem abiellumine, üksikemade vaesusrisk, isade puudumine perekonnas, efektiivsemad rasedusvastased vahendid ja reproduktiivsed tehnoloogiad jne. Enamikku moderniseerumisega kaasnevaid hüvesid hindavad kõrgelt ja kasutavad nii konservatiivide kui ka liberaalide.
- 2 23.–27.09.2015 Ameerika Ühendriikides ametlikul visiidil viibinud paavst Franciscuse perekonnateemalised seisukohavõtud keskendusid armastuse voorusele perekonnas. Tähelepanu leidsid lapsed ja vanavanemad, peretülid ning toimus ka kohtumine seksuaalvähivalla ohvritega. Paavsti sõnavõtud olid ilmselt suureks pettumuseks „perekonnaväärtuste“ ideoloogidele, kes oleks oodanud pigem tuld ja tõrva naiste õiguste, samasooliste abielude, abordi jmt. teemal.
- 3 SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks asutati Tallinnas 2011. aasta lõpus ja alustas aktiivset tegevust 2012. aasta sügisel, inspireerituna ülemaailmsest liikumisest Traditsiooni, Perekonna ja Eraomandi Kaitseks (TFP). SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks tegutseb heategevuslikult avalikes huvides oma põhikirja ja Eesti Vabariigi seaduste alusel (<https://saptk.ee> (28.09.2015)). TFP – traditsionalistlike (s.t. uuendusmeelset II Vatikani kirikukogu (1962–1965) eitavate konservatiivsete) ilmikristlaste pooleldi poliitiline, pooleldi religioosne organisatsioon, alguse saanud Brasiiliast aastal 1960, asutajaks prof. Plinio Corrêa de Oliveira (1908–1995), millel on osakondi paljudes maades, nt. Ameerika Ühendriikides, Prantsusmaal, Poolas jne. Ameerika organisatsiooni kodulehelt (<http://www.tfp.org/>) võib leida lingid ka teiste maade organisatsioonidele (1.12.2015).
- 4 The Moral Majority oli mõjukas Ameerika poliitiline organisatsioon, mis oli tihedalt seotud kristliku parempoolsuse ja republikaanidega. Selle rajas baptisti vaimulik Jerry Falwell 1979. aastal. 1980ndate lõpus lakkas organisatsioon olemast, ent selle ideed ja meetodid ei kadunud kuhugi. The Moral Major-

- rity mobiliseeris konservatiivseid kristlasi osalema aktiivselt poliitikas ja nad olid selles ka edukad. Esikohal oli perekonnaväärtuste, traditsioonilise perekonna kaitsmine, võitlus võrdse kohtlemise seaduste vastu, samuti geiabelude vastu, abordi täieliku keelustamise eest, kristliku palve propageerimine koolides, juutide ja teiste mittekristlaste proselüütiseerimine konservatiivsesse kristlusesse. Kuigi Moral Majority pooldajaid oli ka demokraatide hulgas, siis vabariiklaste hulgas oli neil kaugel suurem toetajaskond. Falwell taaselustas organisatsiooni 2004. aastal nime all Moral Majority Coalition (https://en.wikipedia.org/wiki/Moral_Majority (13.11.2015)). Täna on evangelikaalsete kristlaste poliitiline mõjuvõim Ameerika kultuuris vähenemas (Falwell suri aastal 2007) ja Moral Majority ideede pooldajad on välja pakkunud ka vastupidise tegevuskava – tõmbuda täielikult tagasi avalikust ja sotsiaalsest sfäärist, saada n.ö. sisepagulasteks, peamiseks ajendiks asjaolu, et ei suudetud ära hoida samasooliste abielude seadustamist. Taandumine on seotud üleskutsega tugevdada oma ideoloogiat ja kasvada sisemiselt, enne kui uuesti avalikku ellu sukeldutakse (<http://www.theatlantic.com/politics/archive/2015/09/end-of-moral-majority/407359/> (13.11.2015)).
- 5 Focus on the Family (FOTF või FotF) on 70ndate lõpust pärinev mittetulundusühing, mis propageerib sotsiaalselt konservatiivseid vaateid, mis põhinevat piibellikul tõel. Pooldab kreatsioonismi, traditsioonilisi soorolle, seisab vastu abordile, lahutusele, hasartmängudele, LGBT õigustele, samasooliste abielule, abieluetsetele seksuaalsuhetele jne. Aktiivsed meedias: igapäevased raadiosaated, videod, ajakirjad, koduleht <http://www.focusonthefamily.com/> jmt. Vt. ka https://en.wikipedia.org/wiki/Focus_on_the_Family.
 - 6 Philon. On Ascetics. Ancient History Sourcebook. <http://legacy.fordham.edu/Halsall/ancient/philoscetics.asp> (13.11.2015).
 - 7 „Kui keegi minu juurde tuleb ja ei vihka oma isa ja ema ja naist ja lapsi ja vendi ja õdesid ja veel pealegi iseenele elu, see ei saa olla minu jünger.“ (Lk 14:26)
 - 8 „Üks teine tema jüngerit ütles talle: „Issand, luba mul enne minna matma oma isa!“ Aga Jeesus vastas talle: „Järgne mulle ja lase surnuil oma surnud matta!““ (Mt 8: 21–22)
 - 9 „sest ma olen tulnud lahutama meest tema isast ja tüdarta tema emast ja miniat tema ämmast, ja inimese vaenlasteks saavad tema kodakondsed. Kes isa või ema armastab enam kui mind, see ei ole mind väärt, ja kes poega või tüdarta armastab enam kui mind, see ei ole mind väärt.“ (Mt 10:35–37)
 - 10 „Siis tulid Jeesuse ema ja ta vennad, ja väljas seistes

lasksid nad teda kutsuda. Ja rahvahulk istus Jeesuse ümber, kui talle öeldi: „Vaata, su ema ja su vennad ja su õed otsivad sind väljas.“ Ent Jeesus vastas neile: „Kes on mu ema ja vennad?“ Ja silmitsedes neid, kes istusid ringis ta ümber, ütles ta: „Ennäe, mu ema ja mu vennad! Sest kes iganes teeb Jumala tahtmist, see on mu vend ja õde ja ema.“¹¹ (Mk 3:31–35)

- 11 „Ja vend annab surma venna ja isa lapse ja lapsed tõusevad vanemate vastu ja lasevad nad surmata ja teie saate kõikide vihaalusteks minu nime pärast. Aga kes peab vastu lõpuni, see pääseb.“ (Mk 13:12–13)
- 12 „Ja Jeesus ütles neile: „Selle ajastu lapsed võtavad naisi ja lähevad mehele, aga kes on väärt arvatud saama tolle ajastu osaliseks ja surnuist üles tõusma, need ei võta naist ega lähe mehele.“¹² (Lk 20: 34–35)
- 13 „Ärge siis hakake muretsema, öeldes: „Mis me sööme?“ või „Mis me joome?“ või „Millega me riietume?“ Sest kõike seda taotleavad paganad. Teie taevane Isa teab ju, et te seda kõike vajate. Aga otsige esmalt Jumala riiki ja tema õigust, siis seda kõike antakse teile pealegi!“ (Mt 6:31–33)
- 14 Süüria askeetlikust kristlusest on mitmeid raamatuid kirjutanud üks tuntumaid Eesti teolooge Arthur Võõbus (1909–1988), nt. „Celibacy: A Requirement for Admission to Baptism in the Early Syrian Church“ (Papers of the Estonian Theological Society in Exile, nr. 1, Stockholm, 1951) jt.

Kirjandus

- Johnson, Luke Timothy; Jordan, Mark D. (2006). Christianity. – Browning, Don S.; Green, M. Christian; Witte, John Jr. (2006). Sex, Marriage, and Family in World Religions. Columbia University Press, New York, lk. 110–149.
- Good, Deirdre (2010). Jesus' Family Values. Church Publishing, New York.
- Meyers, Carol L.; Perdue, Leo G.; Blenkinsopp, Joseph; Collins, John J. (1997). Families in Ancient Israel. The Family, Religion, and Culture Series. Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky.
- Newman, Jay (2001). Biblical Religion and Family Values. A Problem in the Philosophy of Culture. Praeger Publishers, Westport, CT.
- Piibel (1997). Eesti Piibliseltsi väljaanne. <http://piibel.net/>.
- Ruether, Rosemary Radford (2000). Christianity and the Making of the Modern Family. Ruling Ideologies, Diverse Realities. Beacon Press, Boston.
- Treggiari, Susan (1991). Roman Marriage: „Iusto Coniuges“ from the Time of Cicero to Ulpian. Clarendon Press, Oxford.